

Lunds universitet
Historiska institutionen
ÄHID04
Seminarieledare: Dick Harrison
Handledare: Hanne Sanders
Tid och plats: 11/1–23, kl.10.15, B 339.

Den skönaste av kvinnor

En studie om föreställningsvärldar med fokus på skogsrådet i skånska uppteckningar under
åren 1840–1950.

Rebecca Travell

Innehåll

1. Inledning.....	2
1.1 Tematik.....	2
1.2 Syfte och frågeställningar.....	3
2. Forskningsläge	3
3. Källmaterial och metod.....	7
3.1 Val av källor och källkritik.....	7
3.2 Avgränsningar	8
3.3 Metod.....	9
3.4 Teori	10
4. Historisk bakgrund.....	12
4.1 Naturväsen i sägner	12
4.2 En magisk värld.....	13
4.3 Sexualitet under 1800- och 1900-talen.....	14
5. Analys	15
5.1 Skogsråföreställningar ur ett genusperspektiv	15
5.1.1 Möten mellan människa och skogsrå	15
5.1.2 Skogsråets utseende.....	16
5.1.3 Skogsrået och skogsmannen.....	18
5.1.4 Sagesmännens beskrivningar baserat på kön.....	22
5.2 Skogsråföreställningar om natur och magi.....	24
5.2.1 Naturliga ting i uppteckningarna	24
5.2.2 Magiska element i uppteckningarna	25
5.2.3 Den magiska naturen	27
5.2.4 Möten mellan människa och skogsrå	28
6. Sammanfattning och slutsats.....	34
6.1 Skogsråföreställningar ur ett genusperspektiv	34
6.2 Skogsråföreställningar om natur och magi.....	36
6.3 Gemensam sammanfattning	39
6.4 Vidare forskning.....	40
Käll- och litteraturförteckning.....	41
Källor.....	41
Litteratur	42
Internet	43

1. Inledning

1.1 Tematik

”Hon hade lysande, gröna ögon och stridt, ljust hår,
som nära nog nådde marken, och hon var klädd
i grönt, skiftande siden. Troll och hedning, som
hon var, var hon skönare än alla kristna kvinnor.”¹

Så skildras skogsrådet av Selma Lagerlöf i Gösta Berlings saga, där skogsfrun går över Karlstad torg och möter urmakaren Kevenhüller. Förr i tiden hade det magiska en påtagligare roll i människans liv och dåtidens människors möte med det magiska upplevdes mer vanligt. Det behövs inte gå långt bak i tiden för att hitta folk som trodde på magi och väsen, utan det räcker att gå några generationer bak för att hitta magisk tro. Genom sägner som har bevarats från en magisk tid kan vi försöka förstå relationen mellan naturligt och magiskt, som vi i dagens samhälle fått en distans till. Vad förmedlar sägnerna om den tid de skapades i och den tid de upptecknades? Det är omöjligt att veta vad människor trodde på eller inte men genom uppteckningar kan vi åtminstone komma lite närmre dem och deras föreställningsvärldar.

Ett av alla naturväsen som folk trodde på var skogsrådet, ett väsen med många namn och skepnader. Skogsrådet troddes råda över skogen och är viktig för att förstå dåtidens föreställningar. Genom att studera världsuppfattningar och genus i sägner från åren 1840 till 1950 i Skåne skapas en unik ingång som möjliggör att vi kan komma närmre dåtidens människor och dess föreställningsvärldar. Men hur kunde dessa föreställningar se ut och vad kan de säga oss om den tid de tillkom i?

¹ Lagerlöf, Selma *Gösta Berlings saga* 2, Litteraturbanken, vetenskaplig utgåva, 2013, s. 228.

1.2 Syfte och frågeställningar

Denna uppsats undersöker den vanliga människans föreställningsvärldar och tro genom sägner om skogsrådet från åren 1840 till 1950. Människans relation till naturen spelar stor roll här, men även vår dragning till det magiska och hur synen på magi och natur förändrats. Uppsatsen undersöker även vad skogsråföreställningen kan säga oss om synen på genus med fokus på vad som ansågs kvinnligt och manligt.

Jag utgår från följande frågeställningar i uppsatsen:

- Hur gestaltas skogsrådet som kvinnligt respektive manligt i uppteckningarna?
- Finns det skillnader eller likheter beroende på sagesmännens kön?
- Hur ser relationen mellan skogsrådet och natur och magi ut i uppteckningarna?
- Förändras synen på magi i uppteckningarna, i sådana fall hur?

2. Forskningsläge

Forskning om folktro är rikt och genom att skriva om skogsrådet ämnar jag skriva in mig i en liten del av forskningen av folktro. Det har främst varit etnologer och folklorister som forskat om skogsrådet, men jag har arbetat mer utifrån ett historiskt perspektiv. Folkloristen Gunnar Granbergs verk *Skogsrådet i yngre nordisk folktradition* från år 1935 är grundstenen i tidigare forskning om skogsrådet och är högst relevant för mig i denna uppsats. Verket är det mest omfattande om skogsrådet som främst undersöker spridningen av föreställningen om skogsrådet och jämför varianter mellan olika berättelser. Den tar upp folktrons psykologiska och ekologiska bakgrund genom att bland annat beskriva benämningar och geografiska lägen i sägner nedtecknade från runt 1800- och 1900-talen, likt mina källor. Granberg studerade även skogsråföreställningen och hur den hängde ihop med näringsgeografiska områden och tar upp den erotiska skogsråtraditionen, men fokuset ligger på hennes uppgift att råda över skogen.² Han tar även upp skogsrådet som manligt, där han lägger fram en hypotes om att det tidigare fanns föreställningar om att skogsrådet var manligt.³

Ett annat äldre verk är *Skogarna och träden: naturvård i gångna tider* från år 1995 av den svenska folkloristen och etnologen Carl-Herman Tillhagen. Han fokuserar på människans nära koppling till naturen med utgångspunkt i miljöförstörelse och distansen till naturen i

² Granberg, Gunnar *Skogsrådet i yngre nordisk folktradition*, Uppsala 1935, s. 117.

³ Granberg, Gunnar 1935, s. 98.

dagsläget. Han tar upp olika väsen och folktrö i skogen, men ett kapitel tillägnar han skogsrået i främst Sverige, men även Norge, Danmark, Finland, Estland och Ryssland. Tillhagen är till viss del påverkad av Granberg när det gäller föreställningen om att skogsrået från början var manligt; dock menar Tillhagen att i Sverige blev rået en kvinnlig och sexuell fantasi i samband med yrkena kolning och tjärbränning, vilka isolerade männen.⁴ Tillhagen frågar sig om människan alltid varit hänsynslös mot naturen, och kommer fram till att genom studier av svensk folktrö kan vi se att människan hade ett nära band till naturen.⁵ Därmed menar han att miljöförstörelsen strider mot människan och han analyserar skogsväsen för att förstå hur människan såg på naturen.⁶

Vidare har även folklivsforskaren, litteraturvetaren och författaren Ebbe Schön skrivit ett antal verk om skogsrået, främst med fokus på hennes sexualitet och erotiska dragningskraft. Det första av hans verk som relaterar till ämnet är *Älvor, troll och talande träd: folktrö om svensk natur* från 2001, som främst handlar om att det övernaturliga ständigt var närvarande i naturen förr i tiden, varibland naturväsen, magiska djur, växter, kloka gummor och gubbar och läkekonst tas upp. Han tar upp skillnader mellan förr och idag om vår relation till det magiska. Den förlorade kontakten mellan människa och natur bidrar till att känslan för magi inte stimuleras på samma sätt och att det gör att vi känner en saknad efter en trö.⁷ Schön förklarar även att på 1900-talet fanns föreställningar om den erotiska skogsfrun som farlig, då hon kunde lura män vilse i skogen för att kunna älska med dem.⁸ Vanligt för skogsrået i södra Sverige var att lura folk vilse och i vissa fall ledde detta till männens död.⁹

I Schöns verk *Erotiska väsen* från år 2010 skriver han om erotisk tradition om väsen i Sverige. Han skriver om olika väsen som han kategoriserar som erotiska som näcken, skogsrået eller sjörået. Likt ovan beskrivs skogsrået som någon som alla karlar måste akta sig för eftersom hon var skicklig på att locka till sig män.¹⁰ Han skriver att skogsrået var så pass tokig i män att de utgjorde en fara för dem.¹¹ Schön är ett stort namn inom folkloristiken och många av

⁴ Tillhagen, Carl-Herman, *Skogarna och träden: naturvård i gångna tider*, Stockholm 1995, s. 86.

⁵ Tillhagen, Carl-Herman 1995, s. 7.

⁶ Tillhagen, Carl-Herman 1995, s. 13.

⁷ Schön, Ebbe, *Älvor, troll och talande träd: folktrö om svensk natur*, Sundbyberg 2000, s. 9.

⁸ Schön, Ebbe 2000, s. 66.

⁹ Schön, Ebbe, *Erotiska väsen*, Stockholm 2010, s. 50–51.

¹⁰ Schön, Ebbe, 2010, s. 27.

¹¹ Schön, Ebbe 2010, s. 42.

hans verk är populärhistoriska. De av hans verk som används till denna uppsats bygger dock på material från svenska arkiv.

Historikern Mikael Hälls doktorsavhandling *Skogsrådet, Näcken och djävulen: Erotiska naturväsen och demonisk sexualitet i 1600- och 1700-talets Sverige*, från år 2013, är den mest omfattande undersökningen om erotik och folktro på svenska. Därmed är den relevant för min undersökning. Hälls källor ger honom en unik ingång där sexualitet inte studerats tidigare då han fokuserar på det tidigmoderna Sverige. Han använder sig huvudsakligen av rättsmaterial men även sägner, ballader och sagor. Hälls forskningsintresse grundar sig i en förtrollad värld i förändring och kontinuitet vilket även sammanfaller med denna uppsats. Avhandlingen sätter föreställningarna i fokus och belyser genus i och med erotiska naturväsen och deras koppling till Djävulen och demonisk sexualitet i 1600- och 1700-talets Sverige.¹² Han menar att den magiska världen skiljer sig från i dag eftersom magin ständigt tillhörde vardagen med väsen som influerade naturen och människan.¹³ Föreställningarna kopplas till individer och grupper i olika tider och i olika kulturella sammanhang, med en tolkande hermeneutisk mentalitets- och kulturhistorisk teori.

Religionshistorikern och forskningsarkivarien Tommy Kuusela tillhör de nyare forskarna som behandlat skogsrådet i både Sverige och Finland. I sin artikel *Då gick ett rå genom skogen* från år 2018 skriver han om sägner från Uppsala folklivsarkiv om skogsråföreställningar och möten med henne på lokal nivå i Gästrikland.¹⁴ I Tommy Kuuselas verk *Spirited away by the female forest spirit in Swedish folk belief* från år 2020 är fokus på skogsrådet som källa till att människor gick vilse och faran med detta.¹⁵ I folkligt narrativ är hon förförisk och farlig med en otämjd sexualitet och hotar män som jobbar eller befinner sig i skogen. Här tar Kuusela upp skogen som en plats som farlig och annorlunda från den mänskliga världen. Skogsväsen representerar den vilda naturen och en motsats till kulturell ordning, och han jämför även skogsrådets roll i svensk folktro och finsk folktro.¹⁶

¹² Häll, Mikael, *Skogsrådet, Näcken och Djävulen: Erotiska naturväsen och demonisk sexualitet i 1600- och 1700-talets Sverige*, Lunds universitet, Stockholm 2013, s. 19.

¹³ Häll, Mikael 2013, s. 72.

¹⁴ Kuusela, Tommy, "'Då gick ett rå genom skogen': föreställningar om skogsrå i Gästrikland", Från Gästrikland., 2018, s. 40–65.

¹⁵ Kuusela, Tommy, "Spirited away by the female forest spirit in Swedish folk belief", *Folklore*, 131:2 2020, s. 159-179.

¹⁶ Kuusela, Tommy, 131:2 2020, s. 159-179.

En annan folklorist är Catarina Harjunen som skrivit en doktorsavhandling i nordisk folkloristik *Att dansa med de(t) skeva: Erotiska möten mellan människa och naturväsen i finlandssvenska folksägner* från 2020. Avhandlingen ligger nära mitt arbete och fokuserar likt Häll och Schön, på erotikerna men främst på erotiska möten mellan människa och väsen. Hon granskar föreställningar om sexualitet, kön och genus som uttrycks i sägnerna och dess relation till föreställningar om natur och kultur.¹⁷ Harjunen använder sig av finlandssvenska sägner och arbetar utifrån en queerteori för att tolka relationen mellan skogsrådet och människorna, vilket har inspirerat och är mycket relevant för denna uppsats. Hon har valt att arbeta med naturväsen som troll, skogsrå, sjörå och näcken. Avhandlingens material består av 116 sägner ur Svenska litteratursällskapet i Finlands traditionsvetenskapliga arkiv och J. O. I. Ranckens folkloristiska samlingar samt några tryckta källor.¹⁸

Harjunen kritiserar Schöns verk *Erotiska väsen*, då hon menar att den består av ett litet material sägner med erotiskt innehåll samtidigt som den ser ut att representera en stor tradition om naturväsen. Detta resulterar i att det ser ut som att skogsrådet enbart jagar män.¹⁹ Harjunen menar därmed att Schöns bok ger en orättvis bild av de väsen som han väljer benämna erotiska.²⁰ Harjunen är dessutom kritisk till Tillhagens beskrivning av väsen där hon tycker det är en förenklad beskrivning och framhäver att väsen var neutrala mot människor trots att de framstod som en motpol.²¹ Hon vänder sig starkt från Schöns syn på skogsrådet som en sexgalen förförerska och betonar hennes roll som skogens rådgivare.²² Att skogsrådet beskrivs som skogens rådgivare betyder att hon var härskare över skogen och att hon rådde över den.²³ Denna bild vill jag ta fäste vid och belysa i min tolkning av skogsråföreställningarna.

Min uppsats tar fäste i dessa verk i frågan om det kvinnliga och manliga, men fokuserar mer på föreställningsvärldar och mer på det magiska som tema. Detta fokus gör att min forskning ligger nära Mikael Hälls verk, då den undersöker relationen mellan väsen och människa men också då den grundar sig i en magisk världsuppfattning. Även Granbergs verk är en viktig bas i denna uppsats, vilket också Harjunens forskning bygger på men går vidare med att studera

¹⁷ Harjunen, Catarina *Att dansa med de(t) skeva: erotiska möten mellan människa och naturväsen i finlandssvenska folksägner*, Åbo 2020, s. 2.

¹⁸ Harjunen, Catarina 2020, s. 3.

¹⁹ Harjunen, Catarina 2020, s. 9.

²⁰ Harjunen, Catarina 2020, s. 9.

²¹ Harjunen, Catarina 2020, s. 32.

²² Harjunen, Catarina 2020, s. 36–37.

²³ Svenska akademins ordbok https://www.saob.se/artikel/?seek=r%C3%A5dare&pz=6#U_R3543_26910 (29/12-2022)

mer om genus i finlandssvenska sägner. Jag följer Harjunens spår och behandlar genus, men inte ur ett queerperspektiv. Uppsatsen är därmed inspirerad av Harjunen och Häll i fokuset på mötet mellan människa och väsen. Skånska uppteckningar studeras med fokus på genus, magi och natur för att komma närmre folkets föreställningar och tro.

3. Källmaterial och metod

3.1 Val av källor och källkritik

Uppsatsen består av källor från Lunds folklivsarkiv på Arkivcentrum syd. Källmaterialet består av trettio uppteckningar, varav åtta är av kvinnor, nitton är av män och tre är anonyma. Uppteckningarna är från Skåne och har valts för att de belyser skogsrådet, natur, magi och genus. Vissa av uppteckningarna som analyserats skulle jag vilja argumentera för är unika, medan andra är klassiska i förhållande till tidigare forskning. Av de uppteckningar som valts är alla årtal när de upptecknats kända och oftast upptecknade samma år som de lämnats in till arkivet. Uppteckningarna är blandade mellan handskrift och maskinskrift och har blivit indelade i rubriker av arkivet. Jag har både sökt på skogsrå och skogsnuva för att finna uppteckningarna. Det finns olika arkivserier, men materialet i denna uppsats bygger på Manuskriptarkivets Realkatalog som innehåller uppteckningar, svar på frågelistor, intervjuutskrifter och brevsamlingar.

Intervjuerna är främst utförda av forskare och studenter i etnologi på Lunds universitet. I verket *Folklivsarkivet i Lund 1913–1988: en festskrift till 75-årsjubileet* av etnologen Nils-Arvid Bringéus finns frågelistorna och mer noggrant hur intervjuerna gick till. Folklivsarkivet i Lund började sin verksamhet år 1913 med arkivets grundare Carl Wilhelm von Sydow.²⁴ Syftet med uppteckningarna var att bevara den folkliga kulturen som höll på att försvinna.²⁵ Von Sydow avsåg sitt material till en särskild samling, ett folkminnesarkiv åt universitetet.²⁶ Uppteckningarna bildade samlingen ihop med Lunds universitet och benämningen kom att bli Lunds universitets folkminnesarkiv, förkortat LUF.²⁷ Denna förkortning används även nedan när uppteckningarna refereras.

²⁴ Bringéus, Nils-Arvid *Folklivsarkivet i Lund 1913–1988: en festskrift till 75-årsjubileet*, Lund 1988, s. 11.

²⁵ Bringéus, Nils-Arvid, 1988 s. 13.

²⁶ Bringéus, Nils-Arvid, 1988 s. 19.

²⁷ Bringéus, Nils-Arvid, 1988 s. 27.

De intervjuade, som kommer att benämnas sagesmän härnäst, bestod främst av bönder eller landsbygdens övriga invånare. Målet var att samla in så gammal kultur som möjligt. Materialet som samlades in bestod av positiva upplevelser för allmogen som högtider, sägner eller ordspråk och undvek vad som ansågs kontroversiellt så som sexualitet, osämja eller kriminalitet.²⁸ Sagesmännen kommer i denna uppsats bara att refereras till med förnamn, med tanke på anonymitet. Uppteckningarna handlar om den tid som uppteckningarna skapats i och blir en avbild av den tiden. Vi vet inte vad för tid sagesmännen hämtar sina sägner från då de kan sträcka sig långt bak till äldre traditioner. Sagesmännen hänvisar ofta till en äldre familjemedlem, vilket visar på att materialet har äldre rötter och en lång tidsram.

1900-talets insamling präglades av nationalromantiken och nationens ära där historia romantiserades, en orolig tid beroende på industrialiseringen och urbanisering med stora förändringar.²⁹ Den första insamlingen av folkminnen i Lund inleddes av Carl Wilhelm von Sydow som ett privatarbete och hans medarbetarkrets blev hans studenter i folkminnesforskning.³⁰ I och med att forskaren själv samlade in materialet tillkom en ny sorts källkritik, där det under insamlingsarbetet gällde att få sagesmannen att hålla sig till ämnet.³¹ Frågelistan är gjord för att underlätta berättandet med öppna frågor och rör sig mellan det allmänna till det detaljerade.³² En uppteckning eller frågelistsvar måste, enligt Bringéus, sättas i ett sammanhang och forskarens uppgift blir att förstå hur folk levde och föreställde och inte om uppteckningarna är sanna eller falska.³³

3.2 Avgränsningar

Urvalet är mycket viktigt eftersom det finns många uppteckningar om skogsrådet. De uppteckningar som valts skriver tydligt ut att de handlar om skogsrådet/skogsnuvan och att de är från Skåne. Jag har även valt de uppteckningar som följer uppsatsens teman, där avgränsningen skett genom natur och magi och genus. Uppteckningarna öppnar upp för frågor om det magiska, men det går inte heller att undvika genus eftersom skogsrådet har en sådan stark stämpel som erotiskt laddad. Det finns även andra naturväsen, men jag har valt att avgränsa mig till skogsrådet då hon har en dubbelhet av att vara ett sexuellt väsen men också

²⁸ Bringéus, Nils-Arvid, 1988 s. 57.

²⁹ Bringéus, Nils-Arvid, 1988 s. 57.

³⁰ Bringéus, Nils-Arvid, 1988 s. 60.

³¹ Bringéus, Nils-Arvid, 1988 s. 94.

³² Bringéus, Nils-Arvid, 1988 s. 97.

³³ Bringéus, Nils-Arvid, 1988 s. 197.

en stark rådgivare. Jag vill även uppmärksamma henne och folketro på väsen som en del av vår kultur. Varför källmaterialet består av uppteckningar och inte skönlitteratur eller rättsprotokoll är för att fokus ligger på att komma nära föreställningsvärldar, där uppteckningarna kommer direkt från sagesmännen.

Det källmaterial som valts avgränsar sig geografiskt till Skåne då denna plats inte har representerats på samma nivå som andra platser i Sverige i tidigare forskning. Att enbart Skåne har valts beror på praktiska och tidsmässiga skäl, men också för att det finns rikt med uppteckningar som behandlar detta område på Lunds folklivsarkiv. Som ovan nämnt är uppsatsen inspirerad av Harjunens avhandling som analyserat finlandssvenska uppteckningar, vilket uppmuntrade mig att undersöka liknande ämne i Skåne. Tiden som valts att undersökas och avgränsas till, 1840–1950, följer de olika uppteckningarna. De flesta uppteckningar gjordes runt år 1930 och sagesmännen är främst födda runt 1840- och 1850-talet.

Avgränsningen är vald då den representerar ett grovt livsspann, vilket gör att vi följer livet i de olika uppteckningarna. Tidsramen möjliggör även att det går att väva in fler tider, där en äldre tid syns och i materialet kan flera tider synas. Därmed innefattar tiden inte bara den tid där uppteckningarna skett, utan kan sträcka sig bakåt.

Tiden som sagesmännens berättelser upptecknats i är dessutom relativt modern och har ansetts viktiga nog att föra vidare till vår tid. De berättar möjligtvis även om en svunnen tid var vi kan se spår av en modernisering som gör att vi kan märka att en förändring i tron har skett. Människans nära relation till naturen och magin förändras, därmed förändras tron och föreställningsvärldarna. Detta betyder nödvändigtvis inte att innehållet återspeglar den allmänna tron eller föreställningen av skogsrådet under åren 1840–1950, då sagesmännen var äldre och kunde berätta om äldre tider. Detta gör att materialet även återger äldre tiders föreställningsvärldar. Den historiska tiden som uppteckningarna skapats i blir viktig i undersökningen, vilket skiljer studien från etnologiska undersökningar som fokuserar mer på läran om folk.

3.3 Metod

Frågeställningarna besvaras genom en kvalitativ textanalys av det valda källmaterialet, eftersom den undersöker hur folk trodde genom två teman, magi och natur respektive genus. Även kontinuiteter och förändringar över tid understryks i denna undersökning. I denna uppsats används beteckningen skogsrå eller skogsnuva då benämningarna finns i materialet.

Metoden som används för att analysera materialet är en kulturanalytisk närläsning, där materialet sätts i sammanhang till den tid de upptecknats. Källorna hjälper oss att förstå vanliga människors tro och föreställningsvärldar under 1800- till 1900-talen, genom att analysera det magiska, dess relation till naturen och hur detta avspeglar synen på genus. De kan fortfarande vara tendensiösa då de upptecknats av en anledning, styrts av frågor, reviderats och reducerats. Trots att källorna kan vara tendensiösa säger de något om den tid de upptecknats i.

3.4 Teori

Teorin som tillämpas är en övergripande kulturanalys med fokus på människors föreställningsvärldar, där vi kommer närmare individer och hur dessa tolkar och föreställer sin omvärld. Föreställningsvärldar har dock mer fokus på meningsskapande tankar och hur världen tolkas.³⁴ Kultur likställs med människans föreställningsvärld och man närmar sig historia via symboler, ritualer eller ceremonier.³⁵ Kulturhistorikernas fokus flyttades från samhällets sociala elit till folklig kultur, med inriktning på folkliga seder, bruk och föreställningsvärldar.³⁶ Genom denna teori lyfts den folkliga kulturen och föreställningsvärldar.

Inom kulturanalys används närläsning som ett tillvägagångssätt. Etnologen Karin Gustavsson skriver i sin artikel *Kunskap ur tomrum. Närläsning som etnologisk metod* om närläsning i sin egen studie av arkivmaterial där hon ständigt väljer och väljer bort material.³⁷ Gustavssons material var, liksom mitt, framtidsinriktat och skulle bevara kunskap om den försvinnande allmogekulturen.³⁸ Gustavsson beskriver att hon utreder enstaka ord och dess betydelse, och hon kollar på vad som sades och hur det som sades tolkades.³⁹ Genom att uppmärksamma och kritiskt granska betydelsen av enkla ord kan dåtida normer och ideal hittas som kan bidra till ny kunskap.⁴⁰

³⁴ Lindstedt Cronberg, Marie, "Föreställningsvärld" i *Perspektiv på historia. En introduktion till historiestudier*, red. Henrik Ågren, Lund 2015, s. 192.

³⁵ Dahlgren, Stellan & Anders Florén, *Fråga det förflutna. En introduktion till modern historieforskning*, Lund 1996, s. 166.

³⁶ Gustavsson, Karin "Kunskap ur tomrum. Närläsning som etnologisk metod" i Jönsson, Lars-Eric & Nilsson, Fredrik (red.), *Kulturhistoria: En etnologisk metodbok [Elektronisk resurs]*, Lunds universitet, 2017 s. 12.

³⁷ Gustavsson, Karin 2017 s. 122.

³⁸ Gustavsson, Karin 2017 s. 123.

³⁹ Gustavsson, Karin 2017 s. 127.

⁴⁰ Gustavsson, Karin 2017 s. 128.

I temat om genus ligger fokus på föreställningar av skogsrådet som man eller kvinna. Detta tema kopplas samman med genusteori och historikern Yvonne Hirdmans artikel *Genussystemet - reflexioner kring kvinnans sociala underordning*.⁴¹ Två viktiga begrepp är genus och genussystem, där genussystemets två grundläggande principer är isärhållning av könen och etablerandet av det manliga som norm. Hon problematiserar förhållningen mellan könen och varför kvinnor har ett lägre socialt värde än män.⁴² Genussystemet används som ett beskrivande begrepp för könens skillnader, där gränser eller underordning för kvinnor inte accepteras som naturliga.⁴³ Hirdman menar att genus tar fasta på kunskapen vi har om kvinnligt och manligt.⁴⁴ Manligt och kvinnligt tillskrivs motsattsvärden, där det manliga betraktas som överordnat och könen förväntas ta olika roller. Genusordningar kan i sin enklaste form handla om utseende eller handlingar.

I temat om natur och magi har historikern Linda Ojas verk *Varken Gud eller Natur* använts som utgångspunkt. Oja menar att det finns en utveckling av magin och vad som var magiskt, då det inte längre finns samma relation till en magisk värld idag.⁴⁵ Under 1600- och 1700-talets Sverige uppstod motsättningar av magin, där natur och religion skulle ersätta övernaturlig vidskepelse.⁴⁶ Magi var en laddad föreställning och kunde kopplas till Djävulen och Gud.⁴⁷ Magin hade att göra med föreställningar om människan och naturen. Under 1800- och 1900-talen sker en sekularisering i samband med att naturvetenskapen gror sig starkare, där Oja sammanfattar utvecklingen genom att understryka att folk på 1700-talet ville definiera vad som var verkligt och inte, där naturen speglade det verkliga och magin det överkliga.⁴⁸ Oja menar att magi definieras som en motpol till både Gud och natur.⁴⁹ Vidare undersöks relationen mellan magi och natur och förändringen som sker mellan dessa med utgångspunkt i Ojas verk.

⁴¹ Hirdman, Yvonne ”*Genussystemet- reflexioner kring kvinnans sociala underordning.*” Tidskrift för genusvetenskap 1988:3.

⁴² Hirdman, Yvonne 1988:3, s. 49.

⁴³ Hirdman, Yvonne 1988:3, s. 49.

⁴⁴ Hirdman, Yvonne 1988:3, s. 51.

⁴⁵ Oja, Linda *Varken Gud eller natur: synen på magi i 1600-och 1700-talets Sverige*, Uppsala 1999, s. 11.

⁴⁶ Oja, Linda 1999, s. 11.

⁴⁷ Oja, Linda 1999, s. 11 och s. 237.

⁴⁸ Oja, Linda 1999, s. 235.

⁴⁹ Oja, Linda 1999, s. 235.

4. Historisk bakgrund

4.1 Naturväsen i sägner

Ursprunget till sägnerna om väsen kan bero på flera saker, som varningar, underhållning, lärdomar eller förklaringar.⁵⁰ Naturväsen i folktron skildes starkt från människor, genom att betona olikheter.⁵¹ Trollen anses vara en av de mest kända naturväsen med en stark relation till människan och har trots kunna representera människans sämsta egenskaper.⁵² Trollen föreställdes bo i kollektiv i skog och berg men kunde även ta sig in i hus och söka kontakt, hjälpa eller ta hjälp av människor.⁵³ Näcken är ett annat naturväsen som troddes vara en spelman vars musik lockade människor att gå ner i vatten och drunkna.⁵⁴ Han var främst ett hot för kvinnor och barn och kunde även förvillra människor och ge dem sjukdomar och till skillnad från sjörået var han farligare och utan rådarroll.⁵⁵ Råföreställningen kan även tänkas som en gemensam föreställning, där det finns skogsrået som rådde över skogen, bergsrå som bestämde över bergen och så vidare med sjörå eller havsrå.⁵⁶

Råväsendena var viljestarka och kunde ses som en hotfull kvinnlig sexualitet, starkt betonad med magiska krafter.⁵⁷ Ett gemensamt drag för skogsråföreställningen är hennes skönhet och en vanlig föreställning var att om man var trevlig mot skogsrået kunde man bli belönad.⁵⁸ Hon kunde även hjälpa männen i deras arbete ute i skogen. Det förekommer även en annan sida av henne som vilseleder människor och hänskrattar åt dem eller att hon förhäxar män att ge henne kärlek.⁵⁹ Vad gäller skogsråets utseende förändras det beroende på geografisk plats, där hon i Götaland och sydöstra Svealand var ihålig baktill, som en ruten trädstam eller ett baktråg, medan andra menade att hon var en verklig kvinna i kött och blod.⁶⁰ Skogsrået kan även ha andra namn och i södra Sverige är skogsnuvan eller skogsnuan det vanligaste.⁶¹ Det äldsta spår från benämningen är från Carl von Linné år 1741.⁶² Benämningen skogsnuva kommer från Skåne, Blekinge och södra Halland men även från södra Kalmar, fast inte

⁵⁰ Klintberg, af Bengt *Svenska folksägner*, Stockholm 1977, s. 87.

⁵¹ Tillhagen, Carl-Herman, 1995, s. 172–173.

⁵² Schön, Ebbe, 2000, s. 24.

⁵³ Harjunen, Catarina 2020, s. 33.

⁵⁴ Harjunen, Catarina 2020, s. 38.

⁵⁵ Harjunen, Catarina 2020, s. 38.

⁵⁶ Granberg, Gunnar 1935, s. 67.

⁵⁷ Häll, Mikael, 2013, s. 401.

⁵⁸ Granberg, Gunnar 1935, s. 152.

⁵⁹ Granberg, Gunnar 1935, s. 159.

⁶⁰ Schön, Ebbe 2010, s. 31.

⁶¹ Schön, Ebbe 2000, s. 69.

⁶² Granberg, Gunnar 1935, s. 217.

utanför detta område.⁶³ Snuva bygger på dialektordet som synonymt till lösaktig eller slarvig kvinna.⁶⁴

Den ihåliga ryggen finner vi även hos ellefolket/ellekvinnor i Danmark, där de ofta talas om pluralt som solitära, liksom föreställningen om ellemannen.⁶⁵ I Sverige är det mycket sällsynt att flera skogsnuvor visar sig samtidigt, men det förekommer.⁶⁶ Det fanns även föreställningar om ellemannen eller ett manligt skogsrå vilket man även mött på i vissa delar av Skåne och i Tyskland. Föreställningen hör, enligt Granberg ihop med ett kvinnligt erotiskt fantasiliv.⁶⁷ Ofta handlar det om en gestalt som växer sig större, tills den liknar ett träd, ibland kan den även bli mindre och försvinna.⁶⁸ Schön skriver kort om en sägen där en manlig gestalt finns vid skogsråets sida och presenterar förslaget om att det skulle vara skogsrået i manlig gestalt eller hennes bundsförvant.⁶⁹ Ett annat slags manligt skogsrå är även den gotländske bysen som föreställde en liten gubbe i skogen och likt skogsrået kunde han vilseföra människor och hånskratta åt dem.⁷⁰

4.2 En magisk värld

Vår samtid skiljer sig från den tidigmoderna där övernaturliga makter tillhörde vardagen och naturen var full med mystiska väsen som påverkade människans liv. Människan var tvungen att förhålla sig till en magisk tillvaro där även djur kunde vara magiska eller mänskliga.⁷¹ Makt förknippades med naturväsen och de representerade den ovissa naturvärlden. Det kunde även vara positivt för människan att ha kontakt med naturväsen, vilket kunde resultera i framgång i jakt eller fiske. Ett sätt att stå på god fot med naturväsen var att ha samlag med dem, då de troddes åtrå människor.⁷²

Mellan 1500- och 1800-talen ville kyrkliga och världsliga makthavare i Europa förändra folkets föreställningar, och med folket menas allmogen så som bönder och hantverkare. De ville omforma folkkulturen till att passa reformationen och föra in mer kristna och gudfruktiga

⁶³ Granberg, Gunnar 1935, s. 217.

⁶⁴ Schön, Ebbe 2010, s. 28.

⁶⁵ Granberg, Gunnar 1935, s. 23.

⁶⁶ Granberg, Gunnar 1935, s. 23.

⁶⁷ Granberg, Gunnar 1935, s. 91.

⁶⁸ Granberg, Gunnar 1935, s. 91.

⁶⁹ Schön, Ebbe, 2010, s. 41.

⁷⁰ Granberg, Gunnar 1935, s. 100.

⁷¹ Häll, Mikael 2013, s. 7.

⁷² Häll, Mikael 2013, s. 75.

traditioner. Tron på magi var en folklig kultur som myndigheterna ville utrota.⁷³ Det fanns olika uppfattningar om magi mellan allmänheten, myndigheter och lärda grupper. De senare pekade på magins koppling till Djävulen medan allmogen i regel var allmänt positivt inställda till magi som ett sätt att bota sjukdomar eller göra annan nytta.⁷⁴

4.3 Sexualitet under 1800- och 1900-talen

Tomas Laqueurs enkönsmodell var starkt representerad fram till 1700-talet, där kvinnans kön uppfattades likt mannens fast inåtvänt vilket medförde att kvinnan ansågs som en ofullständig man och därmed underordnad.⁷⁵ Enkönsmodellen började att ifrågasättas och runt 1800-talet ändrades synen till att kvinnan och mannen ansågs ha två olika kön som kompletterade varandra, där mannen ansågs vara sexuellt drivande i samlaget medan kvinnans sexualitet var svagare.⁷⁶ Sexualiteten var förknippad med äktenskap och fortplantning, där synen av kvinnan stärktes av förväntningen att vara en god hustru och uppfostrare.⁷⁷

Under bondesamhällets tid och in på 1900-talet levde den större majoriteten av svenskar under en stark kristen syn på erotik och sexualitet, där sexualitet utanför äktenskap var förbjudet.⁷⁸ Giftermålen ingicks sent, vilket skapade en frustration hos unga där fantasier grodde. Fantasier om naturväsen växte fram och representerades av människor med isolerade yrken som jägare eller kolare.⁷⁹ Bondesamhället byggde på en heterosexuell parbildning, som inte alltid uppkom av sig själv utan fick hjälp av utomstående.⁸⁰

⁷³ Oja, Linda 1999, s. 23.

⁷⁴ Oja, Linda 1999, s. 23.

⁷⁵ Harjunen, Catarina 2020, s. 22.

⁷⁶ Harjunen, Catarina 2020, s. 22.

⁷⁷ Harjunen, Catarina 2020, s. 22.

⁷⁸ Schön, Ebbe 2010, s. 14.

⁷⁹ Schön, Ebbe 2010, s. 14.

⁸⁰ Harjunen Catarina 2020, s. 20.

5. Analys

Källmaterialet analyseras tematiskt, där temat om genus behandlar hur skogsrådet/skogsnuvan gestaltas beroende på hennes kön och temat om natur och magi som tar upp det naturliga och magiska i skogsråföreställningar. Materialet finns med i käll- och litteraturförteckningen med förnamn, uppteckningsår och födelseår. Källmaterialet består av trettio uppteckningar, varav åtta är berättade av kvinnor, nitton är av män och tre är anonyma.

5.1 Skogsråföreställningar ur ett genusperspektiv

5.1.1 Möten mellan människa och skogsrå

Majoriteten av uppteckningarna består av att någon annan än sagesmannen själv mött skogsrådet. I vissa fall är mötet mellan en äldre släkting och skogsrådet, men det kan även vara en person som bott i samma by som sagesmännen eller en dräng som exempelvis arbetat på gården. I andra fall är det mer en berättelse där sagesmannen inte berättar om ett direkt möte, utan mer vad de vet eller kommer ihåg om skogsrådet. I några fall i uppteckningarna är det sagesmannen själv som har stött på skogsnuvan, detta är dock inte lika vanligt och dessa uppteckningar benämns som memorat. Memorat betyder att sägnerna är personligen upplevda.⁸¹ Ett exempel på ett memorat kan vi se i uppteckningen:

*Skogssnufvan har jag att en kväll när jag var ute i skogen,
kom jag inte hem förrän klockan två.
Men när jag vände, då hörde jag att hon skrattade.
En annan gång när jag var och plockade blåbär
hörde jag också att hon skrattade, när jag gick vilse.⁸²*

I uppteckningarna är det två män och en kvinna som har egna berättelser om när de träffat skogsrådet. Den ena var av Axel som berättar om hur han cyklade hem en lördagsnatt i regnväder och möter en gumma som han inleder samtal och tar följe med, men när gumman inte svarar blir han kuslig till mods. Hon öppnar en grind och när han kommit igenom grinden slår gumman igen den och börjar skratta, vilket gör Axel rädd och han börjar cykla igen. Han

⁸¹ Harjunen, Catarina 2020, s. 87.

⁸² LUF M 9404 Ester, s. 2.

har nämligen sett att hon dessutom bär en grön schal.⁸³ Gröna kläder menar både Schön och Tillhagen vara vanligt förekommande för skogsrådet.⁸⁴

Den andre mannen, Ola, säger sig ha mött skogsnuvan två gånger. Den första gången gick han genom skogen och mötte ett fruntimmer som knuffade omkull honom, varpå han efter mötet blev sjuk.⁸⁵ Den andra gången var han ute med en grupp om natten och träffade skogsnuvorna som pep och skrek, en kille som var med ville prata med skogsnuvorna, men fick en örfil av dem. När de kom hem var de så rädda att de sov med lampan tänd.⁸⁶ Denna uppteckning är tydligare skriven än de andra memoraten och skriver ut i texten att det är skogsrådet.

När det gäller de kvinnliga sagesmännen är det bara Hilma som säger sig ha mött skogsrådet. Hon berättade att mötet inträffade när hon var runt fjorton - femton år och stötte på en "gammal kärring" i skogen. Hilma berättade att hon brukade läsa upp texter ur bibeln, och när hon gjorde det försvann damen i skogen. När hon kom hem sa folk att det var skogsnuvan hon hade sett, som enligt uppteckningen försvinner när hon hör Frälsarens namn.⁸⁷ En annan av sagesmännen, Ester, som redan nämnts ovan berättar dock om att hon hörde skogsrådet skratta när hon var i skogen och hon berättar att hon hört henne två gånger.⁸⁸ Mötena mellan männen och kvinnorna skiljer sig åt då männen talar om en starkare rädsla för skogsrådet, medan Hilma råkade stöta bort henne och egentligen bara ville ta sällskap med henne. De båda männens berättelser om mötena är dessutom mer våldsamma, då en av de blir nedknuffad och den andra får en örfil.

5.1.2 Skogsrådets utseende

En tydlig del i föreställningen om skogsnuvans utseende är hennes skönhet. Ofta beskrivs hon som vacker, grann eller den skönaste av kvinnor, vilket även syns tydligt i uppteckningarna då det vanligtvis är en av de första sakerna som tas upp om henne. Ett exempel kan vi se i uppteckningen av Sofia:

*Min svärfar i Vångedal såg en gång skogsnuvan.
Han tyckte att det var en väldigt vacker dam.*

⁸³ LUF M 5779 Axel

⁸⁴ Schön, Ebbe 2010, s. 33. (se även Tillhagen, Carl-Herman s. 187.)

⁸⁵ LUF M 1914 Ola, s. 36.

⁸⁶ LUF M 1914, Ola s. 39–40.

⁸⁷ LUF M 5677 Hilma, s. 3.

⁸⁸ LUF M 9404 Ester, s. 2.

Det var nästan framme i byen, som han såg henne.⁸⁹

Hennes skönhet förknippas även med föreställningen om att skogsnuvan hade en ihålig rygg, vilket representeras i flera av uppteckningarna. Motvikten av hennes skönhet blir hennes rygg, som dessutom betonar något som inte är mänskligt. Beskrivningen av ryggen ser dock lite olika ut, där det kan beskrivas att hon inte vill visa ryggen⁹⁰ eller att hon är vacker fram tills hon vänder sig om, för baktill är hon ful.⁹¹ Hon kan även liknas till ett baktråg bakifrån.⁹² I uppteckningen nedan syns motsatsförhållandet mellan hennes skönhet, som sedan förändras när hon vänder sig om och visar sin ihåliga rygg:

Farmor såg skogsnuvan en gång, då hon skulle hämta hveden i vår skog. Det var ett grannt fruntimmer, som baktill var ihålig.⁹³

En annan del i hennes utseende som stöts på i uppteckningarna är hennes hår, som oftast beskrivs som långt. Detta stämmer överens med tidigare forskning, där exempelvis Schön menade att hennes långa hår var ett vanligt tecken på skönhet och kvinnlighet.⁹⁴ I uppteckningen nedan beskrivs hon dock ha rysligt långt hår och stora bröst:

Det knarrade i träden, när det frös på, o då brukade man säga att det var skogsnuvan, som satt där o "åbåkade sig". Skogsnuvan skulle ha så rysligt långt hår och stora bröst.⁹⁵

Ordet rysligt kan istället förknippas med något negativt och skrämmande. Vidare ser vi även här att hennes bröst beskrivs som stora. Detta kommer åter i de andra uppteckningarna där det beskrivs att hennes bröst är stora eller långa och ibland att de släpas i marken eller att hon kastar de över axlarna när hon springer.⁹⁶

⁸⁹ LUF M 8030 Sofia, s. 7.

⁹⁰ LUF M 448 Anna

⁹¹ LUF M 3754 Anton

⁹² LUF M 9217 Märten N

⁹³ LUF M 8030 Sofia, s. 9.

⁹⁴ Schön, Ebbe, 2010, s. 34.

⁹⁵ LUF M 5673 Johanna

⁹⁶ LUF M 7096 Anonym

Vad gäller skogsråets ålder skiljer beskrivningarna sig i uppteckningarna. I tre av uppteckningarna uppträder skogsrådet som en gammal gumma, vilket redan nämnts ovan om mötena med skogsrådet där Hilma stöter på en ”gammal kärring” i skogen.⁹⁷ Det andra fallet är också samma som ovan, där Axel möter en gumma som knuffar ned honom i backen.⁹⁸ Det tredje fallet handlar om en dräng som är ute och kör stockar och möter på en gumma som vill åka med, gumman förvandlar drängens hästar så att de springer så fort som de orkar och drängen lyckas tillslut få av henne från kärran.⁹⁹ Däremot kan skogsrådet även beskrivas mer som en kvinna och inte en gammal gumma, vilket gör att åldern skiljer sig i de olika uppteckningarna.

5.1.3 Skogsrådet och skogsmannen

Ett väsen som uppkommit i de valda uppteckningarna är skogsmannen. Skogsmannen beskrivs som ett manligt skogsrå, men som någon annan än skogsnuvan eftersom han ofta befinner sig vid hennes sida eller i närheten. Granberg tar också upp skogsmannen, men skriver däremot om att bara en sjundedel av hans danska och skånska uppteckningar behandlade ellemannen, eller skogsmannen, vilket gör att han drar slutsatsen att det manliga väsendet står tillbaka för det kvinnliga.¹⁰⁰ Granberg inspirerar även Tillhagen om teorin att föreställningen om skogsrådet som manligt var mer ursprungligt, där Tillhagen lägger till att det svenska skogsrådet blev kvinnligt i samband med isolerade yrken som kolning och tjärbränning.¹⁰¹ I detta arbete är skogsmannen betydligt mer framträdande, där åtta av trettio nämner skogsmannen med skogsrådet varav fyra endast nämner skogsmannen.

⁹⁷ LUF M 5677 Hilma

⁹⁸ LUF M 5779 Axel N

⁹⁹ LUF M 5805 Nils J

¹⁰⁰ Granberg, Gunnar, 1935, s. 21.

¹⁰¹ Tillhagen, Carl-Herman, 1985, s. 86.

I vissa fall beskrivs skogsmannen som skogsråets beskyddare, så som i uppteckningen som följer:

Skogsmannen och skogsnuvan höll till i Torna hällestad. I brydeskogen där var en kopparslagare som mötte ett grannt fruntimmer. Han gav sig i prat med henne, men han hade inte hållit på länge, förrän skogsmannen kom och slog honom på skallen så att han blev krympling. Det var skogsnuvan mannen hade mött och skogsmannen kom för att skydda henne. Mannen dog när jag tjänte dräng i Hällestad.¹⁰²

Uppteckningen lämnar flera frågor obesvarade, som vad skogsmannen egentligen skyddar skogsnuvan från. I detta fall skyddar han henne från en man som börjar prata med henne, vilket inte hör ihop med bilden av henne som en lockande förförerska som tidigare forskning ovan menat.

En av de som menat att skogsrådet var en förförerska var Schön som beskriver att skogsrådet är någon en ska akta sig för eftersom hon var skicklig på att locka åt sig män och att hon var så karltokig att det utgjorde en fara för dem.¹⁰³ Denna teori går inte riktigt ihop med att skogsmannen skulle behöva skydda henne, eller döda mannen som hon pratar med. Även i några av de andra uppteckningarna krockar föreställningarna om skogsrådet, då de likt Schöns beskrivning menade att hon lockar män.¹⁰⁴ Dessutom menade en annan sagesman i sin uppteckning att skogsrådet förfört en ung man och att hon söker tjusa män i skogen.¹⁰⁵ Vad gäller skogsmannen saknas detta motiv i de uppteckningar som valts och han framställs inte som sexuell eller erotisk på annat sätt än att han är skogsnuvans make.

Här finns föreställningen om att skogsnuvan behövde en beskyddare, och inte minst en manlig sådan. Kan det då innebära att man tänkte att skogsmannen var mäktigare och starkare än skogsnuvan? I så fall hade detta kunnat visa på en överordning av skogsmannen, vilket även innebär en värdering mellan de båda väsendena baserat på kön. Däremot var det inte tal om huruvida skogsnuvan hade makt eller inte, då det var tydligt att hon var mäktig. Hennes makt syns dessutom i uppteckningarna och kommer att belysas mer under avsnittet om magi.

¹⁰² LUF M 3339, Jöns P

¹⁰³ Schön, Ebbe 2010, s. 42.

¹⁰⁴ LUF M 3720 Jöns M

¹⁰⁵ LUF M 7096 Anonym

Vidare jämförs hur skogsmannen beskrivs i uppteckningarna med hur skogsnuvan beskrivs. Skogsmannen beskrivs främst som skogsnuvans make och ibland även som att de har en familj ihop. I en av uppteckningarna beskrivs det hur skogsnuvan tvättar kläder åt hennes familj, och att hon sedan hänger de på tork i de höga träden. När hon får se mannen som betraktar henne i skogen försvinner hon med ett skrik.¹⁰⁶ Detta kan också antyda på skilda värden hos skogsmannen och skogsrådet, där skogsrådet beskrivs göra en kvinnlig syssla och tar hand om sin familj. Harjunen skriver i sitt arbete om att kvinnans sexuella roll i folklören påverkas av att den skildras av ett manligt öga.¹⁰⁷ Detta berör även Hirdmans teori om patriarkatet som ett isärhållande av manligt och kvinnligt.¹⁰⁸

Att skogsrådet troddes tvätta kläder åt sin familj, eller hur dess relation ser ut ur ett genusperspektiv är inget som stötts på i tidigare forskning. Dock skriver Granberg om ett manligt naturväsen och menar att det manliga väsendet kommit i skymundan för att det kvinnliga skogsrådet har så starka erotiska drag.¹⁰⁹ Harjunen nämner också att det finns ett manligt rå, där hon analyserar varför skogsrådet kollar på män när hon redan har en man. Hon resonerar även kort om de lever i ett parförhållande som människan kan relatera till.¹¹⁰

En av uppteckningarna beskriver skogsrådet som en manlig gestalt, vilket sammanfaller med Harjunens tolkning av det manliga rået och skulle kunna tala för att skogsrådet i vissa fall tar form som en man. Detta skiljer sig dock från hur de andra uppteckningarna beskriver skogsrådet och skogsmannen som två olika väsen. En beskrivning ser vi i uppteckningen nedan:

Uppteckningen rör skogsrå

På en julaftonseftermiddag för många år sedan var Hovsaröds gårdsdräng i skogen efter ved. Då han just hade börjat lassa ved, ryckte plötsligt hästen till. När han såg upp fick han se en man, som var lika lång som trädet, komma gående.

Karlen hade inget huvud, och då drängen såg det, blev han rädd och körde hem igen utan lass.

¹⁰⁶ LUF M 3754 Anton

¹⁰⁷ Harjunen, Catarina 2020, s. 10.

¹⁰⁸ Hirdman, Yvonne 1988:3, s. 65–66.

¹⁰⁹ Granberg, Gunnar 1935, s. 22.

¹¹⁰ Harjunen Catarina 2020, s. 127.

*Sådan blev det ej kört med ved, förrän efter jul.*¹¹¹

Vidare berättas det att skogsmannen även kunde se ut som en ”grå påg” som i uppteckningen av Jöns som berättar om sin fars ”suppekompis” som var över en kväll och spelade kort. När mannen skulle gå hem kunde han inte hitta vägen, trots att han bodde nära. Mannen kom tillbaka och berättade att han stött på en pojke som knuffat honom så han ramlade omkull, vilket hände två gånger tills pojken började växa sig lika lång som träden. Mannen berättar för sagesmannen att han trodde att han hade träffat skogsmannen.¹¹² En annan sagesman, Mårten N. menar sig till och med ha hört mer om skogsmannen än skogsnuvan. Om skogsmannen berättar han om att han kan gå in i stugor och elda i kakelugn när han visste att det skulle bli kallt.¹¹³ Detta är en god beskrivning av skogsmannen, som i denna uppteckning i stället beskrivs som hjälpsam mot människor. Skönhet nämns inte vad gäller skogsmannen, vilket skiljer sig från uppteckningarna som beskriver skogsrådet.

När Mårten N berättade om skogsnuvan sade han att han inte hade hört lika mycket om henne och det han kunde säga var dock att hon skulle vara ett vackert fruntimmer framtill, men likt ett baktråg baktill. Sedan menade han att hon var farlig och kunde lura folk vilse i skogen och skratta åt detta, men om man vänder mössa och rock ut och in förlorar hon sin makt.¹¹⁴ Detta är inte en lika snäll beskrivning som skogsmannen fick. Däremot är ett vanligt förekommande tema för uppteckningarna om skogsmannen att han är våldsam och att han knuffar människorna han möter eller slår dem för att beskydda skogsrådet.¹¹⁵ Detta skiljer sig dock inte mycket från skogsrådet som vi sett i uppteckningarna ovan också kan knuffa eller örfila människor.

¹¹¹ LUF M 5851 Nils J, s. 3.

¹¹² LUF M 3720 Jöns M

¹¹³ LUF M 9217 Mårten N

¹¹⁴ LUF M 9217 Mårten N

¹¹⁵ LUF M 3339 Jöns P och LUF M 3720 Jöns M, s. 3.

5.1.4 Sagesmännens beskrivningar baserat på kön

Vad gäller skogsrået berättas det om hennes skönhet av både de kvinnliga sagesmännen som de manliga, dock är det mer fokus i männens uppteckningar på att hon var ful baktill. I en av uppteckningarna, som berättats av Sofia som vi kan se ovan, är det hennes farmor som sett skogsrået och hon beskriver henne som ett ”grannt fruntimmer” men att hon baktill var ihålig.¹¹⁶ Till skillnad från de manliga sagesmännen nämner varken Sofia eller hennes farmor ihåligheten som något fult. En av de manliga sagesmännens uppteckningar beskriver henne som vacker, men när hon vände sig om upplevdes hon helt plötsligt som ful¹¹⁷. En annan beskrivning av henne som grant fruntimmer ändras när hon vänder sig om och ser ut som ett baktråg och då ändras beskrivningen av henne till farlig och att hon gärna leder folk vilse i skogen.¹¹⁸ De manliga sagesmännen har därmed mer fokus på fulheten av ryggen jämfört med de kvinnliga sagesmännen, vilket visar på en kontrast av skogsråets skönhet.

En av sagesmännen beskriver henne dessutom som lockande, där Jöns berättar om att hans far som var ute med drängarna om natten och högg ved, när de såg skogsrået. En av drängarna som var med ville gå ut till henne på ängen och de andra fick tvinga honom att följa med.¹¹⁹ En annan berättar om en man som blev förtrollad när han såg henne tvätta kläder i skogen.¹²⁰ Det lockande hos skogsrået saknas hos de kvinnliga sagesmännens berättelser i de uppteckningar som valts i detta arbete.

Bland båda könen finns mönster av skogsrået som är återkommande, så som hennes skratt. I uppteckningarna beskrivs dessutom olika sätt att bli kvitt skogsrået. Av de kvinnliga sagesmännen berättar Sofia att hon läste ur bibeln och blev av med skogsrået, medan de manliga sagesmännen ger förslag att man ska vända rock och mössa ut och in för att bli kvitt skogsrået.¹²¹ En av dessa uppteckningar handlar dessutom om att när man hör hennes skratt i skogen ska man vända kläderna ut och in.

Det finns även beskrivet i uppteckningarna olika sätt på vad man kan göra för att stå på god fot med skogsrået. Vad gäller de manliga sagesmännen beskrivs det att man kunde ge henne

¹¹⁶ LUF M 8030 Sofia, s. 9.

¹¹⁷ LUF M 3754 Anton

¹¹⁸ LUF M 9217 Mårten N, s. 4.

¹¹⁹ LUF M 3720 Jöns M, s. 4.

¹²⁰ LUF M 3754 Anton, s. 4–5.

¹²¹ LUF M 9002 Nils D, s.7. och LUF M 9217 Mårten N, s. 4.

mat vid jul och ställa ut en portion mat i skogen,¹²² eller att man kunde låta henne värma sig i stugan, då är det dock viktigt att man låter bli att tala med henne.¹²³ De manliga sagesmännen beskriver henne som farlig, medan ingen kvinnlig sagesman gör det. Däremot kan både de manliga som de kvinnliga sagesmännen uppleva rädsla för skogsrået, då det hos båda könen förekommer berättelser om att de inte vill släcka lampan efter de stött på henne.

Vad gäller skogsmannen skiljer det sig en hel del mellan hur de kvinnliga sagesmännen beskriver honom mot hur de manliga sagesmännen beskriver honom. De kvinnliga sagesmännen benämner enbart skogsmannen i samband med skogsrået, och då även som hennes man. Detta skiljer sig från hur de manliga sagesmännen beskriver skogsmannen eftersom de berättar om möten där de mött honom i skogen ensam. Vid dessa möten beskrivs det bland annat att en man ser en annan man i skogen utan huvud och lika lång som trädet.¹²⁴

Två andra manliga sagesmän berättar om hur skogsmannen hjälpt människor, så som att tända eld i kakelugnen innan det blev kallt eller leta rätt på hästar i skogen. Det finns även män som berättar om att de sett skogsrået och skogsmannen ihop, likt de kvinnliga sagesmännens uppteckningar. En annan manlig sagesman berättar om en flicka som träffade på både skogsrået och skogsmannen, och dog därefter.¹²⁵ Detta resultat skiljer sig från Granbergs, där Granberg menar att enbart kvinnor ser ellemannen i allmänhet, vilket beror på de erotiska inslagen.¹²⁶ Vad gäller beskrivningen av skogsmannen i de valde uppteckningarna så saknas motivet om skönhet eller erotisk dragningskraft hos både de manliga sagesmännen så väl som hos de kvinnliga sagesmännen. Rädslan, som nämnts ovan, är ett samband som både upplevs om skogsrået och om skogsmannen och upplevs av både kvinnliga sagesmän som manliga sagesmän.

¹²² LUF M 3711 Mårten A

¹²³ LUF M 3345 Nils P

¹²⁴ LUF M 5851 Nils J, s. 3.

¹²⁵ LUF M 3754 Anton, s. 4.

¹²⁶ Granberg, Gunnar 1935, s. 22.

5.2 Skogsråföreställningar om natur och magi

5.2.1 Naturliga ting i uppteckningarna

Majoriteten av mötena mellan skogsrådet och människa i uppteckningarna inträffar i skogen och ofta i samband med att människan utför sysslor som att hämta ved eller plocka bär.

Skogen är därmed en viktig plats vad gäller uppteckningarna om skogsrådet och anses som hennes hem, vilket även skiljer väsendet från den moderna människan. Däremot förekommer det i vissa fall i uppteckningarna att skogsrådet kommer in i en stuga för att värma sig. Detta skiljer henne dels från ett naturligt skogsdjur, då de i vanliga fall inte behöver värma sig inomhus och visar på att skogsrådet har en mänsklig vilja. Att platsen vid mötena sker i stugor passar inte heller bilden av henne som rådare över skogen, då en kan tänka att hon inte skulle vilja lämna skogen. Möjligtvis indikerar det på ett socialt begär att vara bland människor eller leva som människor.

Skogsråföreställningarna har även kopplingar till naturliga fenomen som att det knakar i träden när skogsrådet är i närheten av en människa. En uppteckning beskriver hur det knarrade i träden när det frös på och att folk då brukade säga att skogsrådet ”åbäkade sig”.¹²⁷ Att åbäka sig innebär att man rör sig, gör sig till eller beklagar sig.¹²⁸ Skogsrådets skratt förknippas även i uppteckningarna till att det kommer att bli oväder, vilket kan kopplas till andra uppteckningar om möten med skogsrådet i regnväder.¹²⁹ I enstaka uppteckningar beskrivs även om asatro och skogsrådet, där en uppteckning beskriver Odins jakt av skogsrådet och förenar det med åskan, som blir ett resultat av jakten.¹³⁰

Det finns även andra naturliga ting som har att göra med skogsrådets utseende. Hon tar i regel alltid gestalten av en människa i möten med människor och oftast i formen av en kvinna. I några av uppteckningarna beskrivs hon som naken och då med kvinnlig kropp där de nakna brösterna förtydligar hennes mänskliga kropp, vilket även skrivs mer om ovan i avsnittet om skogsrådets utseende. Två uppteckningar beskriver hur någon först misstär skogsrådet för att vara en människa, men sedan inser att det är skogsrådet. I den ena uppteckningen trodde

¹²⁷ LUF M 5673 Johanna, s. 2.

¹²⁸ Svenska akademins ordbok

https://www.saob.se/artikel/?unik=%C3%85_0001-0158.G7C6&pz=5 (14/12-2022)

¹²⁹ LUF M 4402 Svensson och LUF M 5779 Axel N

¹³⁰ LUF M 7096 Anonym

sagesmannen först att det är husets matmor/mora som han såg ute, men när han kom in så stod matmodern inne.¹³¹

I den andra uppteckningen finns ett tydligt exempel på skogsråets människoliknande kropp:

Då fick hon en bit, liksom jusklädd människa gå borta i vången där. Det trodde hon var Johanna. Men Beala var så förfärligt sömnig, men hon vill inte lägga sig. Hon vågade inte, när hon skulle sova o arbeta. Hon trodde det var en människogestalt, men sedan hade hon tänkt på att hon kunde aldrig veta vad det var för hon blev så ledsen på samma gång. Hon såg att det var skogsnuvan.¹³²

5.2.2 Magiska element i uppteckningarna

Skogsrådet beskrivs främst ha mänsklig form och oftast i formen av en vacker kvinna. Men vad skiljer henne från människan? I uppteckningarna finns andra karaktäristiska drag hos henne med magisk karaktär som inte passar in i det som hör det naturliga till. Hennes ihåliga rygg är ett av dessa drag. Ryggen beskrivs på olika sätt i uppteckningarna, men liknas ofta till en urholkad trädstam eller att hon likt ett träd ruttar inifrån. Granberg menar att ihåligheten är vanligt förekommande i Danmark och de gammaldanska landskapen i Sverige och utgår från de dåtida trägen som bestod av en urholkad trädstam.¹³³

Den ihåliga ryggen blir ett tecken på hennes omänsklighet och för in det magiska föreställningarna om henne. Framifrån ser hon ut som en naturlig människa men bakifrån syns spåren av hennes övermänsklighet. Harjunen menar även att det finns andra tecken än den ihåliga ryggen som skiljer henne från människan och visar på magiska drag, så som hennes svans.¹³⁴ Däremot saknas föreställningar om svansen hos skogsrådet i de skånska uppteckningar som valts ut, vilket även går i linje med vad Granberg skriver om att svansmotivet är tydligare norrut i Sverige och att det söderut i Europa förekommer mer sällan.¹³⁵

Att skogsrådet beskrivs ha mänsklig form skiljer henne även från tanken om att hon skulle vara ett vanligt skogsdjur, men hon har även egenskaper som skiljer henne från en vanlig människa. Andra tecken hos henne som kan räknas in i det magiska är skogsråets bröst som

¹³¹ LUF M 5578 Elof

¹³² LUF M 5635 Gustava

¹³³ Granberg, Gunnar 1935, s. 80.

¹³⁴ Harjunen, Catarina 2020, s. 99.

¹³⁵ Granberg, Gunnar 1935, s. 79.

ovan nämnt, vilka ofta beskrivs som nakna och långa. I vissa uppteckningar kan det till och med vara så långa så att de släpar i marken eller att hon måste slänga de över axlarna när hon springer.

Däremot visar uppteckningarna tydligt på en föreställning om att skogsrådet hade magisk makt, vilket vi kan se i uppteckningen av Nils D:

Här i Ystads sandskog höll en skogssnuva till. Man skulle aldrig gå ut i skogen med skärmen på mössan framtill, utan innan man kom till skogen skulle man vända mössan så att skärmen satt baktill annars blev man vilseförd av skogssnuvan. Dom sa att hon skulle vara ett vackert fruntimmer framtill men baktill avr hon ett baktråg.¹³⁶

Uppteckningen visar på knep för att undkomma skogsrådets magi, där man kunde vända mössan bak och fram för att undvika att bli vilseförd av henne. Detta fenomen förekommer även i andra uppteckningar, som beskriver hur man kan vända både mössa och rock ut och in för att skogsrådet ska förlora sin makt.¹³⁷ Att skogsrådet kunde locka till sig människor är känt inom tidigare forskning, och även de valda skånska uppteckningarna visar på föreställningen om att skogsrådet kunde locka till sig män in i skogen. Detta tyder på en magisk kraft som skogsrådet kunde bruka på människor. Att lockandet eller förförandet främst handlar om magi är tydligt, vilket skiljer henne från en vanlig människa. Däremot kan en tänka att hennes skönhet spelar en stor roll här, vilket även skulle kunna vara mer naturligt och inte röra sig om en magisk inverkan.

I uppteckningarna finns olika situationer där skogsrådet medförde tur till de människor hon mötte på, vilket även det tyder på att föreställningen om henne som magisk fanns. En viktig aspekt här är att de människor hon ger tur till alltid hade varit snälla mot henne eller hjälpt henne. En av uppteckningarna berättar om en familj som lät skogssnuvan och skogsmannen komma in i deras stuga för att värma sig, därefter när pojken skulle leta reda på sin häst i skogen hjälper de honom att hitta den. Då trodde folket i bygden att skogssnuvan och

¹³⁶ LUF M 9002, Nils D

¹³⁷ LUF M 9217, Märten N, s. 4.

skogsmannen medförde tur till familjens gård.¹³⁸ Denna uppteckning kommer även att återkomma nedan.

I uppteckningarna kan vi även se att föreställningen om att skogsnuvan kunde bringa otur fanns. I ett flertal av uppteckningarna nämns det om att människor blev sjuka efter att ha sett skogsrået eller mött henne. I vissa fall beskrivs det dessutom om att de först blivit sjuka och senare även att de dött efter mötet med henne.¹³⁹ Det fanns även föreställningar om att skogsrået kunde bringa olycka för hemmet eller oväder, vilket nämnts tidigare, och då menade folk att skogsrået riste i pälsen.¹⁴⁰

5.2.3 Den magiska naturen

Naturen ter sig i de flesta av uppteckningarna inte vara magisk, det vill säga likt vi ser den idag. Däremot kan naturen beskrivas som farlig och i en uppteckning beskrivs den som en dyster gömma.¹⁴¹ Beskrivningen av skogen som dyster sker dock i samband med berättelsen om en flicka som mött skogsrået och skogsmannen och därefter omkommit. I detta sammanhang är det just väsen i naturen som gör den magisk. De har dock naturliga referenser, så som att skogsmannen beskrivs vara lika lång som ett träd eller att skogsnuvan såg ut som ett ihåligt träd baktill.

Att det är väsen i skogen som gör den magisk går i linje med Kuuselas verk. Kuusela tar upp skogen som en plats och understryker föreställningen om den som farlig och annorlunda från den mänskliga världen. Denna föreställning tas upp i samband med skogsråets roll som förföriskt och farlig och att hon troddes ha en otämjd sexualitet som hotade män som arbetade eller befann sig i skogen. Han menar även att skogsväsen representerar den vilda naturen och en blir därmed en motsats till kulturell ordning.¹⁴²

Det finns dock kopplingar mellan skogsrået och naturen, som att man menade att hon åbakade sig när det knarrade i träden och det frös på eller att åskan symboliserade Odins jakt av henne. Det magiska kopplas därmed på ett sätt ihop med naturen och blir inte en motpol. Däremot kan man även se det som att berättelserna om väsen blandar sig in i den vanliga naturen och

¹³⁸ LUF M 3817 Hans

¹³⁹ LUF M 3754 Anton, LUF M 3339 Jöns P och LUF M 1914 Ola

¹⁴⁰ LUF M 5779 Axel N

¹⁴¹ LUF M 3754, Anton, s. 4.

¹⁴² Kuusela, Tommy 2020, s. 160–161.

skulle kunna innebära att två olika beskrivningar av naturen skildras: en naturlig och en magisk. Detta skulle visa på en skillnad och separation av den magiska naturen och den vanliga naturen.

Oja menar att magi definieras som en motpol till både Gud och natur.¹⁴³ Hon anser att det skedde en förändring där magin och det naturliga delades upp till motsatser, där naturen fick representera det verkliga och magin det överkliga.¹⁴⁴ Med tanke på att väsen på ett vis skiljs åt från naturen genom att den beskrivs som magisk, skulle det kunna tyda på denna förändring som Oja förespråkar. Däremot syns inga försök i uppteckningarna att på något vis ersätta det magiska med det naturliga.

5.2.4 Möten mellan människa och skogsrå

Mötena mellan människa och skogsrå skiljer sig i uppteckningarna, då de i vissa fall är memorat och andra fall berättelser om andras möten, vilket skrivs om mer i delen om möten mellan människa och skogsrå ur ett genusperspektiv. Som vi sett ovan sker mötena främst i skogen, men även ofta under nattetid eller vid starkt månsken.

En uppteckning, som vi stött på tidigare är den om familjen som låter skogsnuvan och skogsmannen komma in i stugan för att värma sig och som tack hjälper paret sedan honom att hitta sina hästar. Det finns dock mer till denna berättelse. I uppteckningen berättas det om att pojken möter skogsnuvan och skogsmannen, där sagesmannen berättar om att pojken inte kan hitta sina hästar. En del av uppteckningen lyder följande:

De gingo och pojken blev förskräckt stående stilla. Rätt som det var komma hästarna frigående Till pojken och i det samma hördes ett ljud som om någon varit i slagsmål. En annan skogsman och skogsnuva hade hindrat honom från att finna hästarna. De pojken mötte, kände han igen. Dessa blevo förbittrade på de andra två att de behandla sådant folk illa, som visat skogsmannen och skogsnuvan sådan gästfrihet.¹⁴⁵

¹⁴³ Oja, Linda 1999, s. 235.

¹⁴⁴ Oja, Linda 1999, s. 237.

¹⁴⁵ LUF M 3817, Hans, s. 8–9.

Vidare beskrivs det att de båda paren av skogsmän och skogsnuvor hamnat i slagsmål, eftersom de beskyller det andra paret för att ha gömt hästarna. Uppteckningen är ovanlig eftersom den visar på föreställningen om att det finns flera olika par av skogsnuvor och skogsmän. Dessutom visar det på att de kan råka på varandra i samma geografiska ort. Schön menar att vi inte finner några svar i arkiven huruvida det finns en skogsfru eller flera, och att det beror på att berättarna inte hade någon anledning att intressera sig för det eftersom deras horisont var bygden.¹⁴⁶ Uppteckningen ovan motbevisar denna uppfattning och visar att det fanns föreställningar om möten av flera olika skogsrån.

Även Tillhagen menar att skogsrådet var ett ensamt väsen utan man och familj, eftersom hon gärna lockade till sig män och förförde dem.¹⁴⁷ Harjunen beskriver också skogsrådet som ett solitärt väsen, men påpekar att hon ibland kunde ha boskap¹⁴⁸. Dock belyser hon även i sitt verk att skogsrådet ibland uppträder som eller med ett manligt skogsrå.¹⁴⁹ Däremot kan uppteckningen ovan även tillägga att föreställningen om flera olika par av skogsnuvor och skogsmän fanns, vilket inte beskrivits i tidigare forskning. Det finns även andra uppteckningar som motbevisar uppfattningen om skogsrådet som ett solitärt väsen, där sagesmännen berättar om att de möter flera skogsnuvor. I en uppteckning beskriver sagesmannen Ola om en natt han var ute i skogen med några andra och möter på skogsnuvor som skrek och pep och hoppade runt i träden, vilket gjorde att de fick kliva över grenarna för att kunna ta sig fram.¹⁵⁰

Sagesmannen Hilma berättar i en annan uppteckning, som även nämnts ovan, om när hon var fjorton eller femton och gick hon ut i skogen träffade en gammal kärring. Hon ville ha sällskap så hon skyndade sig mot henne samtidigt som hon läste bibliska verser, vilket hon berättade att hon brukade göra. Kärringen försvann snabbt ur Hilmas syn och när Hilma kom hem sade de till henne att det var skogsnuvan hon mött, och att hon försvann för att hon hörde Frälsarens namn.¹⁵¹ Detta är ett ovanligt möte vad gäller skogsrådet om man jämför med de andra mötena, då den innehåller en religiös inverkan och syftar till att skogsrådet försvann eftersom hon hörde Frälsarens namn.

¹⁴⁶ Schön, Ebbe 2010, s. 29.

¹⁴⁷ Tillhagen, Carl-Herman 1995, s. 183.

¹⁴⁸ Harjunen, Catarina, 2020, s. 35.

¹⁴⁹ Harjunen, Catarina, 2020, s. 35.

¹⁵⁰ LUF M 1914, Ola, s. 39–40.

¹⁵¹ LUF M 5677 Hilma

5.2.5 Magins föränderlighet

I denna del kommer förändringar i tid att analyseras, baserat på sagesmännens födelseår. I denna del är födelseåren som historisk tid viktig. Årtalen har delats upp genom 1840-talet, 1850-talet, 1860-talet och 1870-talet och 1890-tal, där en uppteckning skiljer sig och där sagesmannen var född år 1920. Förändras synen på skogsrådet som magisk eller naturlig? Finns det mönster av liknande syn om magi mellan tiderna?

Många av sagesmännen berättar om föreställningar om skogsrådet som de fått höra av en äldre släkting, förälder eller någon de kände i bygden. I vissa fall finns en distans till tron på skogsrådet, medan andra är mer säkra och visar en tillit till sägnen de fått höra. Den allra äldsta uppteckningen, av Svensson född år 1840 är utformad mer som en berättelse och nämner mer vad "folket" trodde, vilket visar på en större distans till tron. Den handlar om att en vid ruskiga höstkvällar kunde höra dånande skrattsalvor, vilket folket menade var skogsnuvan som rister i pälsen. Svensson menade dock att ljuden var uppstämnda från något av skogens väsen och att folket menade att när man hörde detta ljud från skogsnuvan innebar det olycka eller oväder för hemmet eller bygden.¹⁵²

I de äldsta uppteckningarna beskrivs det att sagesmännen själva mött skogsrådet, vilket innebär att uppteckningarna är memorat. Ola som föddes år 1843 berättar i uppteckningen om två gånger som han mött skogsrådet, där den ena handlar om att han mötte ett fruntimmer i skogen som knuffade omkull honom, vilket ledde till att han blev sjuk.¹⁵³ Sedan berättar han om en gång när han hade varit ute om natten och hörde flera skogsnuvor skrika och pipa, då det knakade i träden.¹⁵⁴ En annan av de äldre uppteckningarna är berättat av sagesmannen Ester som var född 1844 och även hon menade sig ha råkat på skogsnuvan två gånger.¹⁵⁵ Båda mötena var i skogen, men den ena gången plockade hon bär och hörde skogsrådets skratt.

Sagesmannen Jöns P föddes samma år som Ester, men Jöns distanserar sig mer då han berättade om en kopparslagare som mötte ett grannt fruntimmer. Uppteckningen har vi stött på ovan, och handlar om att skogsmannen kommer för att beskydda skogsnuvan genom att slå honom så att mannen dog. Jöns förklarar även i uppteckningen att skogsmannen och

¹⁵² LUF M 4402 Svensson, s. 4.

¹⁵³ LUF M 1914 Ola, s. 36.

¹⁵⁴ LUF M 1914 Ola, s. 39–40.

¹⁵⁵ LUF M 9494 Ester, s. 2.

skogsnuvan höll till i Torna hällestad.¹⁵⁶ Samma år, 1844, föddes Nils P som berättar om sin moster som såg skogsnuvan,¹⁵⁷ vilket visar att inte alla av de äldsta uppteckningarna var memorat utan vissa distanserade sig mer genom mellanhänder.

Går vi vidare till 50-talet sjunker andelen memorat, och det handlar mer om en far eller fars vän till sagesmännen. Däremot finns det en uppteckning där sagesmannen, Mårten A som föddes år 1852, som beskriver en slags ritual eller tradition där han berättar om att de vid jul satte ut mat till skogsnuvan ute i skogen.¹⁵⁸ Detta visar mer på ett agerande hos människan att vilja stå på god fot med skogsrådet, där de gick ut till skogen och sökte kontakt.

Sagesmannen Elof som föddes 1855, berättar dock i ett memorat där han som pojke var ute bland husen och stöter på ett fruntimmer som han trodde var husmodern, men när han gick in var husmodern inne, trots det var han senare säker på att det var skogsnuvan han sett.¹⁵⁹ Mårten N är en annan sagesman som är född 1856 där han berättar i en uppteckning att han inte visste så mycket om skogsnuvan. Han presenterade dock ett knep för att inte bli bortlurad av skogsnuvan, där han berättade om att man skulle vända mössan och rocken.¹⁶⁰ Detta knep berättas även av Nils D född år 1854.¹⁶¹ Mårten N menade däremot att han visste mer om skogsnuvan, som ibland kunde komma upp till stugan och elda i kakelugnen.¹⁶² År 1856 föddes Olander, som berättade om att flickorna i bygden tyckte sig ha sett skogsnuvan, men Olander menade att ”gräbborna” var vidskepliga.¹⁶³ Med gräbborna menade Olander flickorna.¹⁶⁴

I den första uppteckningen där sagesmannen är född år 1861 syns en tydligare distans till tron av skogsrådet, då sagesmannen Johanna menade att folk brukade säga att skogsnuvan åbåkade sig när det frös på i naturen.¹⁶⁵ Johanna beskriver en dåtid, där folk brukade prata om skogsnuvan när det knarrade i träden. Däremot i en senare uppteckning av sagesmannen Hilma som föddes 1868 finns ett memorat, där hon beskriver om hur hon mötte på en gumma i skogen som försvann när hon högläste verser ur bibeln.¹⁶⁶ Dock var det andra som

¹⁵⁶ LUF M 3339, Jöns P

¹⁵⁷ LUF M 3345, Nils P

¹⁵⁸ LUF M 3711 Mårten A, s. 1.

¹⁵⁹ LUF M 5578 Elof, s. 3.

¹⁶⁰ LUF M 9217 Mårten N, s. 4.

¹⁶¹ LUF M 9002 Nils D, s. 7.

¹⁶² LUF M 9217 Mårten N, s. 4.

¹⁶³ LUF M 5662, Olander.

¹⁶⁴ Svenska akademins ordbok <https://svenska.se/saol/?sok=gr%C3%A4bbor&pz=6> (15/12–2022)

¹⁶⁵ LUF M 5673 Johanna, s. 3.

¹⁶⁶ LUF M 5677 Hilma, s. 3.

påverkade eller berättade för Hilma att det var skogsrådet hon hade mött, vilket gör att hon inte visade på någon egen övertygelse. Detta skiljer henne även från de andra memoraten. De båda uppteckningarna av Johanna och Hilma är upptecknade samma år, år 1938.

Ser vi på uppteckningarna där sagesmännen föddes under 70-talet syns en större distans, varpå de berättade om mötena med skogsrådet mer som en saga där en dräng eller en pojke skulle ha mött skogsrådet.¹⁶⁷ Uppteckningarna där sagesmännen är födda under 90-talet skiljer sig dessutom markant från de från 70-talet. En av uppteckningarna berättades av en sagesman som föddes år 1890, som menar har mött skogsrådet när han var ute och cyklade en natt.¹⁶⁸ Även sagesmannen Anton föddes under 1890-talet och berättade om att skogsrådet och skogsmannen höll till i skogen under 1800-talet. I den ena uppteckningen var Anton mer precis och berättade att de befann sig i skogen under året 1890, vilket var samma år som han själv föddes. Den ena uppteckningen kan läsas mer om ovan, där Anton berättade om en man som såg skogsrådet tvätta kläder i skogen.¹⁶⁹ Han menade även att händelsen är sann.

Uppteckningen lämnar flera frågor obesvarade, så som om sagesmannen menade att skogsnuvan och skogsmannen dött ut eftersom han beskrev att de bodde i skogarna just under 1890-talet. Uppteckningen är nedskriven år 1933, vilket är en av de tidigare uppteckningarna jämförelsevis med de andra valda uppteckningarna. I den andra uppteckningen av Anton berättas det om en flicka som möter skogsrådet och blir sjuk och dör, han liknade skogen då med en dyster gömma.¹⁷⁰ Skogen beskrivs på ett sätt som kopplar samman den med skogsrådet, vilket indikerar en magisk uppfattning av den.

¹⁶⁷ LUF M 5851, Nils J s. 3. och M 5805 Nils J, s. 3–5. och M 3817 Hans

¹⁶⁸ LUF M 5779 Axel N, s. 2.

¹⁶⁹ LUF M 3754 Anton, s. 4–5.

¹⁷⁰ LUF M 3745 Anton, s. 4.

Uppteckningen där sagesmannen fötts närmst vår egen tid, 1920-talet refererar till andra i hennes närhet som mött skogsrådet så som hennes farmor och svärfar.¹⁷¹ Linda Oja menar att synen på magi och natur ändras, vilket delvis även stämmer in på de valda uppteckningarna. Synen på magi förändras eftersom skogsråföreställningen blir mer och mer distanserad. Ett exempel på distansen är att memoraten minskar och ändras då de yngre uppteckningarna mer liknar berättelser eller sagor medan de äldre är mer som minnen. I och med att memoraten minskar, ökar även sagesmännens berättelser som hört sägnerna om skogsrådet i andrahand. Därmed blir det fler och fler sagesmän som refererar till sin pappa, farmor eller annan närstående.

Ur uppteckningarna från 50-talet ser vi en närmre relation till skogsrådet, där det exempelvis beskrivs typer av ritualer där det ställs ut mat till skogsnuvan eller sätt att frånta hennes makt, som att vända kläder ut och in eller vända dem bak och fram. Vidare till 60-talet beskrivs det istället om hur folk brukade tro på skogsrådet, vilket skulle kunna tyda på en distinktion och en förändring av tron och därmed även synen på magi.

Det finns dock mönster i uppteckningarna som att skogen förblir en mötesplats för föreställningen om mötet mellan skogsrådet och människan. Därmed finns även föreställningen om skogen som en magisk plats. En av de yngre uppteckningarna beskriver skogen som en dyster gömma, eftersom en flicka dog efter möte med skogsnuvan. Skogen förknippas här med döden av flickan efter mötet och ansågs därmed vara en farlig plats som förknippas med magi eller övernaturlighet.

¹⁷¹ LUF M 8030, Sofia

6. Sammanfattning och slutsats

6.1 Skogsråföreställningar ur ett genusperspektiv

Den första frågan som behandlades i analysen var följande:

- Hur gestaltas skogsrådet som kvinnligt respektive manligt i uppteckningarna?

Vi kan se att skogsrådet främst beskrivs som kvinnligt medan den manliga formen av skogsrådet oftast beskrivs som skogsmannen. Däremot finns det en uppteckning som skiljer sig från de andra, där skogsrådet beskrivs ta en manlig skepnad och inte som skogsmannen eller som skogsrådets make. Vad gäller skogsmannen kan vi inte veta om föreställningen var ett annat väsen eller om det var en del av skogsråföreställningen, det vill säga att han var samma väsen som skogsrådet. Genom analysen av uppteckningarna kan vi dock se att skogsmannen främst beskrevs som hennes make och i vissa fall även som hennes beskyddare. Detta skulle kunna tyda på föreställningen om att skogsmannen var ett annat väsen, fast ändå att han tillhör råväsendena.

Granberg menar att det kvinnliga skogsrådet får en mer framträdande roll eftersom den har starkare erotiska inslag och att det kvinnliga fantasilivet är underordnad det manliga.¹⁷²

Tillhagen, som inspirerats av Granberg, anser att skogsråföreställningen först representerades av ett manligt skogsrå och som sedan blev kvinnligt i samband med yrkena kolning och tjärbränning, vilka isolerade männen.¹⁷³ I uppteckningarna i detta verk framträder skogsmannen betydligt mer än vad Granberg beskriver och jag påstår att han inte får stå tillbaka för det kvinnliga skogsrådet, vilket skogsmannen gör i Granbergs material.

En analys av hur skogsrådet som kvinnligt väsen beskrivs utseendemässigt jämfört med skogsmannen som manligt väsen har gjorts. Det kvinnliga skogsrådet beskrivs karaktäristiskt med ihålig rygg medan skogsmannen beskrivs som lika lång som ett träd. Det kvinnliga skogsrådet beskrivs ofta som vacker och lockande, samtidigt som dessa drag saknas vad gäller skogsmannens beskrivningar. Däremot nämns det att skogsmannen gör goda gärningar som att tända eld åt människor när han vet att det ska bli kallt, vilket inte skogsrådet får tillskriva sig. Dock kan det kvinnliga skogsrådet utföra goda handlingar för människor ihop med

¹⁷² Granberg, Gunnar, 1935, s. 21.

¹⁷³ Tillhagen, Carl-Herman 1985 s. 86.

skogsmannen. Det finns även likheter i hur de beskrivs, som att de båda skapar rädsla genom att bland annat göra folk sjuka, knuffa dem eller leda dem vilse i skogen.

Något som inte funnits i tidigare forskning är en analys som jämför beskrivningen av skogsmannen och skogsnuvan. Det har inte tidigare gjorts en genusanalys som kollar på skillnader och likheter mellan skogsrådet och skogsmannen. Skogsmannen har nämnts i tidigare forskning, men inte som en betydlig del eller lika viktig som skogsrådet. I de valda uppteckningarna i detta arbete speglas skogsmannen som viktig, inte minst i relation till skogsrådet.

Harjunen skriver i sitt arbete om att kvinnans sexuella roll i folkloren påverkas av att den skildras av ett manligt öga.¹⁷⁴ Detta berör även Hirdmans teori om patriarkatet som ett isärhållande av manligt och kvinnligt.¹⁷⁵ Att skogsrådet skulle trots tvätta kläder åt sin familj, eller hur dess relation ser ut ur ett genusperspektiv är inget som stötts på i tidigare forskning. Genom att analysera relationen och skillnaderna i föreställningarna om skogsrådet och skogsmannen har en antydning på skilda värden funnits, där skogsrådet exempelvis beskrivs göra en kvinnlig syssla och tar hand om sin familj.

En uppteckning visar på föreställningen om att skogsmannen beskyddade skogsnuvan, i detta fall när hon pratade med en mänsklig man. Att skogsmannen skulle beskydda henne passar inte bilden av skogsrådet som en förförerska, vilket exempelvis Schön ger bilden av.¹⁷⁶ Andra uppteckningar i materialet visar dock på att föreställningen om skogsrådet som lockande finns. Granberg menar dessutom att skogsrådets främsta roll är som rådgivare över skogen, vilket understryker hennes makt och inte riktigt sammanfaller med att skogsmannen skulle behöva skydda henne. Innebär skogsmannens beskyddande roll, föreställningen om honom som mäktigare eller starkare än skogsnuvan? I detta fall visar skogsmannens skyddande roll av skogsrådet en överordning av skogsmannen, vilket även innebär en värdering mellan de båda väsendena.

Den andra frågan som behandlades i analysen var:

¹⁷⁴ Harjunen, Catarina 2020, s. 10.

¹⁷⁵ Hirdman, Yvonne 1988:3, s. 65–66.

¹⁷⁶ Schön, Ebbe 2010, s. 42.

- Finns det skillnader och likheter beroende på sagesmännens kön?

Vad gäller skogsrådet berättas det om hennes skönhet av både de kvinnliga sagesmännen som de manliga, men i de manliga sagesmännens uppteckningar är det mer fokus på att hon var ful baktill. De kvinnliga sagesmännen beskriver inte heller skogsrådet som lockande, vilket de manliga gör. Ingen kvinnlig sagesman beskriver skogsrådet som farlig, samtidigt som ett antal manliga sagesmän gör det. Däremot kan både de manliga som de kvinnliga sagesmännen uppleva rädsla för skogsrådet.

Det skiljer sig mycket mellan hur de kvinnliga sagesmännen beskriver skogsmannen jämförelsevis med de manliga sagesmännen. De kvinnliga sagesmännen nämner honom endast i samband med skogsrådet och som hennes make, medan de manliga sagesmännen nämner honom både med skogsrådet och som ensam. Männerna beskriver honom även som hjälpsam, vilket inte de kvinnliga sagesmännen gör. De valda uppteckningarna visar flera exempel på manliga sagesmän som berättar om möten med skogsmannen. Detta skiljer sig från Granbergs idé där han menar att enbart kvinnor ser ellemannen i allmänhet, vilket beror på de erotiska inslagen.¹⁷⁷

Genom att analysera materialet ur ett genusperspektiv, kan vi se skillnader i hierarki och även värden beroende på kön. Vi kan även förstå skogsråföreställningarna, och främst de folk som föreställde sig skogsrådet på olika vis. Även kulturanalysen med närläsningen av materialet gav en större förståelse för människorna i materialet. Teorin var av största hjälp där det blev tydligare var i materialet jag kunde hitta svar som överordning eller isärhållande av könen. Därmed kunde slutsatser dras om huruvida föreställningarna såg ut beroende på dessa värden.

6.2 Skogsråföreställningar om natur och magi

Den första frågan som behandlas i analysen är följande:

- Hur ser relationen mellan skogsrådet och natur och magi ut i uppteckningarna?

I denna del blir skogen en tydlig mötesplats mellan människa och skogsrådet där skogen blir en viktig del i föreställningen om skogsrådet. Trots det talar vissa uppteckningar för att mötesplatsen kunde expandera utanför skogen och till människornas stugor. Sagesmännen visar i sina uppteckningar att föreställningen om att skogsrådets koppling till naturen var stark, så som att det knakar i träden eller är regnoväder vid mötena av henne. I uppteckningarna ser

¹⁷⁷ Granberg, Gunnar 1935, s. 22.

vi även föreställningen av skogsrådet gestaltad som en kvinnlig människa, där det som skiljer henne från människan utreds i analysen.

I uppteckningarna kan vi se flera drag hos skogsrådet som går utöver det naturliga och istället landar i det magiska, så som hennes ihåliga rygg eller långa bröst. Den ihåliga ryggen blir ett tecken men också en igenkännande faktor för hennes magi. I uppteckningarna beskrivs också sätt att undkomma hennes magi, så som att vända kläderna ut och in eller bak och fram för att ta bort hennes makt att locka eller vilseföra folk. Vi kan även se andra magiska tecken i föreställningen av skogsrådet i uppteckningarna, där människor blev sjuka eller dog efter ett möte med skogsrådet.

I två av de valda uppteckningarna stötte jag på något jag inte förväntat, vilka bevisar att föreställningen om att flera skogsrån fanns. En av uppteckningarna skiljer sig åt och beskriver två par skogsnuvor och skogsmän som hamnar i slagsmål. Schön menar att vi inte finner några svar i arkiven huruvida det finns en skogsfru eller flera, och att det beror på att berättarna inte hade någon anledning att intressera sig för det eftersom deras horisont var bygden.¹⁷⁸ Uppteckningen motbevisar denna uppfattning och visar att det fanns föreställningar om möten av flera olika skogsrån och skogsnuvor.

Även Tillhagen menar att skogsrådet var ett ensamt väsen utan man och familj eftersom hon gärna lockade till sig män och förförde dem¹⁷⁹, vilket två av de valda uppteckningarna motbevisar. Tidigare forskning menar att skogsrådet främst är solitärt, trots det har jag funnit exempel på pluralitet. Frågeställningen är därmed utformad utifrån tanken att skogsrådet är solitär, men dessa uppteckningar visar att det fanns föreställningar om rå som möter rå och relationen mellan väsen. Fokuset låg därmed inte alltid på att människan skulle möta skogsrådet, och därmed behövde det inte handla om magiska syften.

Harjunen beskriver också skogsrådet som ett solitärt väsen.¹⁸⁰ Dock belyser hon även i sitt verk att skogsrådet ibland uppträder som eller med ett manligt skogsrå och tar upp frågor om varför skogsrådet kollar på män när hon redan har en man.¹⁸¹ Även Granberg skriver lätt om ett manligt naturväsen, som han menar inte nämns ofta i uppteckningarna och därmed är i

¹⁷⁸ Schön, Ebbe 2010, s. 29.

¹⁷⁹ Tillhagen, Carl-Herman 1995, s. 86.

¹⁸⁰ Harjunen, Catarina 2020, s. 35.

¹⁸¹ Harjunen Catarina 2020, s. 127.

skymundan.¹⁸² Uppteckningarna i denna undersökning kan tillägga att föreställningen om flera olika par av skogsnuvor och skogsmän fanns, vilket inte beskrivits i tidigare forskning. Det finns även andra uppteckningar i denna undersökning som motbevisar uppfattningen om skogsrådet som ett solitärt väsen, där sagesmännen berättar om att de möter flera skogsnuvor. En av uppteckningarna beskriver skogsrådet som en manlig gestalt, vilket går samman med Harjunens tolkning av det manliga rådet och skulle kunna tala för att skogsrådet i vissa fall tar form som en man. Detta skiljer sig dock från hur de andra uppteckningarna beskriver skogsrådet och skogsmannen som två olika väsen, och där majoriteten beskriver honom som skogsrådets make.

Den andra frågan som utreds i analysen är:

- Förändras synen på magi i uppteckningarna, i sådana fall hur?

Linda Oja menar att synen på magi och natur ändras, vilket går i linje av resultatet av analysen om magins förändringar i tid. Synen på magi förändras eftersom skogsrådföreställningen blir mer och mer distanserad, där exempelvis memoraten ändras och blir mer distanserade. Även andelen av sagesmännens berättelser hörda i andra hand ökar. Ur uppteckningarna från 50-talet syns en närmre relation till skogsrådet, där ritualer som att ställa ut mat till henne eller knep att frånta hennes makt beskrivs. Går vi sedan vidare till 60-talet, syns en skillnad där sagesmännen berättar om hur folket brukade tro, vilket visar på en förändring av synen på skogsrådet och därmed synen på magi.

Det finns mönster som att skogen förblir den huvudsakliga mötesplatsen mellan människa och skogsrådet, därmed består föreställningen om skogen som en magisk plats. En av de yngre uppteckningarna beskriver skogen som dyster och den förknippas ofta med det farliga, vilket skulle kunna tyda på föreställningen om skogen som magisk. Tillhagen beskriver dock skogen mer som en plats med närmre band till människan, där han menar att det är människans hem och en del av oss.¹⁸³ Han tar upp att människans föreställningar representerade vårt nära band till naturen, då skogsväsen aldrig våldförde sig på naturen.

Däremot syns en distans till naturen i uppteckningarna, som mer sammanfaller med Kuuselas bild av en föreställning om skogen som en farlig plats och annorlunda människan.¹⁸⁴ Att det

¹⁸² Granberg, Gunnar 1935, s. 22.

¹⁸³ Tillhagen, Carl-Herman 1995, s. 8.

¹⁸⁴ Kuusela, Tommy 2020, s. 159–179.

är väsen i skogen som gör den magisk går i linje med Kuuselas verk som tar upp skogen som annorlunda från den mänskliga världen.¹⁸⁵ Det finns naturliga referenser, så som att skogsmannen beskrivs vara lika lång som ett träd eller att skogsnuvan såg ut som ett ihåligt träd baktill.

Häll skriver att den tidigmoderna världen skilde sig från vår eftersom övernaturliga makter ständigt tillhörde tillvaron, där naturen var full med väsen som influerade naturen och människorna.¹⁸⁶ Magin var därmed något som människan var tvungen att kunna förhålla sig till. Analysen för detta perspektiv vidare till en tid som är betydligt närmre vår egen och ger oss en större förståelse av den vanliga människans tro och föreställningsvärld under 1840- och 1950-talen, men även längre bak i tiden då sagesmännen ofta berättade om äldre personer.

Ojas idé om att synen på hur magi och natur förändrats hjälpte främst i den sista frågan och magins föränderlighet. Hon gav även en historisk kontext och hennes verk *Varken Gud eller natur* inspirerade till frågor som om att det finns två bilder av naturen: en magisk och en naturlig. Det hjälpte även att identifiera det naturliga och sedan det magiska och att se hur föreställningen om skogsrådet blandade sig in i den vanliga naturen eller avslöjade den som magisk.

6.3 Gemensam sammanfattning

Kulturanalysen som övergripande teori hjälpte främst genom att ge kontext och förståelse för varför föreställningar om skogsrådet är viktigt att undersöka. Med hjälp av kulturanalys som teori ser vi hur kulturen har förändrats över tid och genom en sammanflätning med genusteori kan vi även se hur den folkliga kulturen såg ut baserat på kön. Teorierna hjälpte även till att hitta passande frågor till materialet. Teorierna i analysen lyfter den folkliga kulturen och gör att vi kan få en större inblick i vårt kulturarv samt dåtidens människors föreställningsvärldar. Genom att studera folktro och väsen på detta vis får vi en större inblick för dåtidens människor och dess kultur, dess tro och hur de tolkade sin omvärld.

¹⁸⁵ Kuusela, Tommy 2020, s. 160–161.

¹⁸⁶ Häll, Mikael 2013, s. 72.

6.4 Vidare forskning

Uppteckningarna går att tolka på flera olika sätt och man kan applicera andra teman än vad jag har gjort, vilket kan leda till ytterligare svar av samma material. Det finns även ett stort material vad gäller uppteckningar, vilket gör att det finns stor potential för ämnet. Fler undersökningar om väsen och folktro kan avslöja mer om vår kultur och tro, därmed finns ett forskningsvärde. Exempelvis skulle man kunna gå vidare med att jämföra föreställningar om skogsrået på olika geografiska platser, vilket blir en fortsättning och nyare tolkning av Granbergs studie.

Det finns en del kvar att analysera om skogsmannen, som skulle kunna jämföras med andra manliga skogsväsen som näcken, bysen eller den danske ellemannen. Vidare skulle föreställningen om skogsrået som solitärt väsen kunna undersökas mer omfattande. En analys kan göras om hon liksom i Skåne förekommer ihop med andra väsen som en skogsman eller andra skogsnuvor på andra geografiska platser.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Lunds universitets folklivsarkiv, LUF

Manuskriptarkivet

LUF M 448, s.3–4, Anna (inga årtal).

LUF M 1914, s.36, Ola (född 1843).

LUF M 3339, Jöns P (född 1844, upptecknad 1931).

LUF M 3345 s.1, Nils P (född 1844, upptecknad 1931).

LUF M 3711, s.1, Mårten A (född 1852, upptecknad 1932).

LUF M 3720, s.3 och s.4, Jöns M (född 1854, upptecknad 1932).

LUF M 3754, s.4–5, Anton (född 1896, upptecknad 1933).

LUF M 3817, s.8–9, (Anonym, upptecknad av Hans Bergström).

LUF M 4402, s.4, J. Svensson (född 1840, upptecknad 1935).

LUF M 5635, s.4, Gustava (född 1852, upptecknad 1938).

LUF M 5662, s.8 och s.9, Olander (född 1856, upptecknad 1938).

LUF M 5673, s.2, Johanna (född 1861, upptecknad 1938).

LUF M 5677, s.5, Hilma (född 1868, upptecknad 1938).

LUF M 5678, s.3, Elof (född 1855, upptecknad 1938).

LUF M 5779, s.2, Axel (född 1890, upptecknad 1938).

LUF M 5805, s.3–5, Nils J (född 1872, upptecknad 1939).

LUF M 5851, s.3, Nils J (Samma person som ovan).

LUF M 7096, s.7–8 (Anonym, upptecknad 1939).

LUF M 8030, s.7,8 och 9, Sofia (född 1920, upptecknad 1991).

LUF M 9002, s.7, Nils D (född 1854, upptecknad 1943).

LUF M 9217, s.4, Mårten N (född 1856, upptecknad 1943).

LUF M 9404, s.2, Ester (född 1844, upptecknad 1944).

Litteratur

- Bringéus, Nils-Arvid (red.), *Folklivsarkivet i Lund 1913-1988: en festskrift till 75-årsjubileet*, Folklivsarkivet, Lund, 1988
- Dahlgren, Stellan & Anders Florén, *Fråga det förflutna. En introduktion till modern historieforskning*, Lund 1996
- Granberg, Gunnar, *Skogsrådet i yngre nordisk folktradition*, Lundequistska bokh., Diss. Uppsala: Univ., 1934, Uppsala, 1935
- Harjunen, Catarina, *Att dansa med de(t) skeva: erotiska möten mellan människa och naturväsen i finlandssvenska folksägnen*, Åbo Akademis förlag, Doktorsavhandling: Åbo, 2020
- Hirdman, Yvonne, 'Genussystemet: reflexioner kring kvinnors sociala underordning', *Kvinnovetenskaplig tidskrift.*, 1988:3 s. 49–63, 1988
- Häll, Mikael, *Skogsrådet, näcken och djävulen: erotiska naturväsen och demonisk sexualitet i 1600- och 1700-talens Sverige*, Malört, Diss. Lund: Lunds universitet, 2013, Stockholm, 2013
- Klintberg, Bengt af (red.), *Svenska folksägnen*, [Ny utg.], Norstedt, Stockholm, 1977
- Kuusela, Tommy, "Spirited away by the female forest spirit in Swedish folk belief", *Folklore*, 131:2 2020, s.159-179
- Kuusela, Tommy, "'Då gick ett rå genom skogen": föreställningar om skogsrå i Gästrikland', *Från Gästrikland.*, 2018, s. 40-65, 2018
- Lindstedt Cronberg, Marie, "Föreställningsvärld" i Ågren, Henrik (red.), *Perspektiv på historia: en introduktion till historiestudier*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015
- Oja, Linda, *Varken Gud eller natur: synen på magi i 1600- och 1700-talets Sverige*, B. Östlings bokförl. Symposion, Diss. Uppsala : Univ., Eslöv, 1999
- Schön, Ebbe, *Älvor, troll och talande träd: folktro om svensk natur*, Semic, Sundbyberg, 2000
- Schön, Ebbe, *Erotiska väsen*, Carlsson, Stockholm, 2010
- Tillhagen, Carl-Herman, *Skogarna och träden: naturvård i gångna tider*, Carlsson, Stockholm, 1995

Internet

- Gustavsson, Karin ”*Kunskap ur tomrum. Närläsning som etnologisk metod*” i Jönsson, Lars-Eric & Nilsson, Fredrik (red.), *Kulturhistoria : En etnologisk metodbok [Elektronisk resurs]*, Lunds universitet, institutionen för kulturvetenskaper, etnologi, Lund, 2017
http://portal.research.lu.se/ws/files/22627445/Kulturhistoria_webb.pdf (7/12-2022)
- Litteraturbanken, Gösta Berlings saga 2 [vetenskaplig utgåva]
https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/Lagerl%C3%B6fS/titlar/GostaBerlingsSaga2SLA/sida/I/etext?show_search_work&s_query=skogsfrun&s_lbworkid=lb99907004&s_mediatype=etext&s_word_form_only&hit_index=1 (14/11- 2022)
- Svenska akademins ordbok
https://www.saob.se/artikel/?unik=%C3%85_0001-0158.G7C6&pz=5 (14/12–2022)
- Svenska akademins ordbok
<https://svenska.se/saol/?sok=gr%C3%A4bbor&pz=6> (15/12–2022)
- Svenska akademins ordbok
https://www.saob.se/artikel/?seek=r%C3%A5dare&pz=6#U_R3543_26910 (29/12–2022)